

A korai nyelvtanulás helyzete és lehetőségei iskolai keretek között

**Gondolatok a zágrábi UZRT 2024 konferencia kapcsán
(Zágráb, 2024. február 15–17.)**

Horvátországban, Zágrábban került sor 2024. február 15. és 17. között arra a nemzetközi konferenciára, mely a korai idegennyelv-tanulás jelenlegi helyzetét, kihívásait és kérdéseit helyezte középpontba. A rendezvényen tizenhárom ország szakemberei, nyelvészei és nyelvtanárai cserélték ki tapasztalataikat, számoltak be legújabb kutatási eredményeikről a korai nyelvtanítás és nyelvtanulás helyzetéről, illetve annak speciális aspektusairól saját országukban. A magyar kutatókat a Pécsi, a Szegedi és a Debreceni Tudományegyetemről érkezett szakemberek képviselték.

Tények és tévhitek a korai idegennyelv-tanulással, nyelvelsajátítással kapcsolatban

A zágrábi UZRT 2024 konferencia első napja a horvátországi korai nyelvtanítás, (beleértve a legfiatalabb nyelvtanuló csoportokat) jelenlegi helyzetére fókuszált, majd a következő naptól kezdve a konferencia nemzetközivé szélesedett.

Az esemény fő témája kiemelkedő fontosságú volt, mivel a közhiedelem és a régebbi nyelvpedagógiai felfogás szerint a korán kezdett idegennyelv-tanulás nemcsak felesleges, hanem egyenesen káros is lehet. Még Vekerdy Tamás, aki elismert magyar pszichológus volt és közkedvelt a szülők, pedagógusok körében, hiszen igen fontos iránymutatást adott a gyermeki psziché megértésével kapcsolatban, a korai nyelvtanulásról így nyilatkozott egy 1996-ban megjelent interjúban (Vekerdy, 1996: web): „*Vigyázzunk, nehogy a korai nyelvtanítással rongáljuk az anyanyelvi struktúrát.*” Természetesen Vekerdy szavait nem szabad kiragadni a szövegekörnyezetből, viszont az tény, hogy az említettek mellett több tényezőt is felsorakoztat a korai nyelvtanulás ellen, illetve azt igen szigorú feltételekhez köti. Amióta a közkedvelt pszichológus ezen kijelentése elhangzott, nagyot fordult a világ. Ranschburg Jenő, akit szintén népszerű és elismert pszichológusként tartottak számon, 2006-ban úgy nyilatkozott, hogy korábban valóban azt hitték, a kétnyelvűség nem kedvez a gyermek fejlődésének, ma már tudják, hogy a pszichológusokból csak az irigység beszélt (Nemes, 2016, pp. 115-132). Sőt, maga Vekerdy is visszakozót fűjt és 2016-ban már egész másképp vélekedett a nyelvtanulásról (Vekerdy, 2016). Nikolov Marianne a korai idegennyelv-tanulás és nyelvtanítás lelkes híveként már az 1990-es évek eleje óta szívügyének tekinti ezt a szakterületet és kutatóként, valamint tankönyvíróként is óriási szerepet vállalt és vállal jelenleg is a korai idegennyelv-tanulás népszerűsítésében, aminek létjogosultságát megannyi kutatással, méréssel, nemzetközi projektekből való kutatások eredményével is alátámasztja. Kovács Judit is elszánt harcosa a korai idegennyelv-oktatásnak. Egy 2009-ben megjelent könyvében (Kovács, 2009, p. 144) így nyilatkozik az

adott kérdésről: „*Restellhetjük, de Magyarországon még a XXI. században, a korai idegennyelv-oktatási gyakorlat ötven éves háttérével sem felesleges nyomós érveket felsorakoztató oldalakat szánni arra, hogy a korai idegennyelvi fejlesztés létezik, és gazdagítja a gyermeki személyiség fejlődését.*”

Személyes tapasztalatom, aki magam is gyakorló tanár és kutató vagyok, hogy az idegen nyelvek korai bevezetését az általános iskolákban még ma is heves vita kíséri. Persze lehet abban valami, hogy miért ennyire megosztott a társadalom és hogy még sok kutató is kételkedik a korai nyelvtanulás bevezetésének eredményességével kapcsolatban. Ezt ugyanis vagy nagy szakértelemmel lehet csinálni, vagy sehogy, hiszen a tanár hozzá nem értése, hiányos nyelvtudása, a gyermekek életkori sajátosságainak figyelmen kívül hagyása, a motiváció teljes hiánya, a gyermekidegen tanítási technikák alkalmazása, valóban okozhat visszafordíthatatlan károkat. Ebben a kontextusban érthető Vekerdy aggodalma is, aki azonban nem gondolkozott a megoldáson, hiszen ő nem volt sem nyelvtanár, sem nyelvész, és nem volt hozzáférése a friss kutatási eredményekhez, amelyek azonban mára már széles körben elérhetők. A korábbi időkben a nyelvtani fordító módszer volt a legelterjedtebb Magyarországon, és egyet kell értenünk Vekerdy álláspontjával, hogy „öröm nélkül nincs hatékony nyelvtanulás” (Vekerdy, 2016), márpedig a nyelvtani fordító módszerrel való tanulás inkább volt teher, mint öröm.

Hatalmas ugyanis a különbség az idegennyelv-tanulás és az idegennyelv-elsajátítás között. Krashen (1981, p. 1) azt feltételezi, hogy „a második nyelv elsajátítása nagyon hasonló ahhoz a folyamathoz, amelyet a gyerekek az anyanyelvük elsajátításakor használnak. Ez a folyamat jelentésbeli interakciót igényel az új nyelven – természetes kommunikációt –, amely során a beszélők az általuk közvetített és megértett üzenetekkel foglalkoznak, nem pedig a nyelv nyelvtani formájával,” míg a tanulás tudatos, amihez szükségesek könyvek, szótárak és valljuk be sok kitarthatóság és szorgalom. Ezen cikk tartalmi keretei nem adnak lehetőséget a további különbségek kifejtésére, de talán eddigiekből is kitűnik, hogy amikor a kisgyermekkorú „idegennyelv-tanulásról” beszélünk, valójában a nyelvelsajátítást értjük alatta. Természetesen ebben a folyamatban a tanult nyelvtől eltérő anyanyelvi környezetben valamilyen szinten a tanulásnak is szerepe kell, hogy legyen, de csak az életkorral összehangolható játékos, kognitív tevékenységekkel összekapcsolva. Ha ebben a megközelítésben vizsgáljuk a kisgyermekek idegennyelv-tanulását, már korántsem annyira rémisztő, vagy hovatovább káros az idegen nyelvvél történő ismerkedés, még nagyon kicsi gyermekek esetében sem.

Kiket, melyik korosztályt értjük a korai és legkorábbi nyelvtanulókon? A nyelvelsajátítás gyakorlatilag a születés után azonnal kezdődik, hiszen a csecsemőhöz születése pillanatától kezdve beszélünk, és ha még nem is tud válaszolni, de hallja, és szivacsaként szívja magába a nyelvet/nyelveket. Azokban a családokban, ahol az apa és az anya más anyanyelvűek, a gyermek születése pillanatától több nyelvet „tanul” párhuzamosan. Mivel a konferencia előadói főleg az oktatási intézményekben történő nyelvtanulókra fókuszáltak, ezért ennek megfelelően ebben a cikkben is a 2-6 évesek a „legkorábbi”, a 7-9 évesek a „korai”, míg a 10-12 évesek a „fiatal” nyelvtanulók kategóriáját képezik. Bár lehet némi átfedés a csoportok pontos meghatározása között, a lényeg nem e csoportok éles határokkal történő elválasztásán múlik, hanem a nyelvelsajátítás kisgyermekkorban történő elkezdésén és annak folyamatán.

Szemelvények a konferencia előadásából

A továbbiakban szubjektív összeállítás következik a konferencián elhangzott előadásokból. A rendezvény barátságos légkörben zajlott, ahol a résztvevők három szekció közül választhattak. Minden téma rendkívül érdekesnek ígérkezett, ami megnehezítette ezen összegzés megírását. A kiválasztás alapja a szerző szubjektív megítélése, illetve azon előadások, ahol a szerző személyesen is részt tudott venni, de megjegyzendő, hogy ez nem jelent értékrendbeli sorrendet az előadások között.

A konferencia nemzetközi része 2024. február 16-án, Jelena Mihaljević Djigunović vitaindító előadásával kezdődött. Jelena Mihaljević Djigunović nemzetközileg is elismert horvát nyelvész, akinek a szakterülete a második nyelv elsajátítása, a korai nyelvtanulás, az egyéni különbségek a nyelvtanulásban és az idegen nyelv szakos tanárképzés. A professzorasszony megszámlálhatatlan nemzetközi projektben vett részt, könyvei, cikkei jelentek meg a fent említett témakörökben. Előadásában a horvátországi idegennyelv-oktatás múltját és jelenét tárta fel, illetve irányt mutatott a jövőbeli kutatások irányába. Megtudhattuk, hogy Horvátországban a korai nyelvtanításnak meglehetősen nagy hagyománya van, ami eltér a legtöbb európai országtól. Mirjana Vilke nyelvészprofesszor munkásságáról és közös projekteikről is említést tett.

Horvátországban az idegen nyelvek oktatása kezdetben magániskolákban és magántanárok által történt. Mihaljević Djigunović beszélt egy 1990-ben indult nagy volumenű projektről, amelyben 1000 tanuló vett részt, ahol a tanárokat gondos kiválasztás előzte meg. Érdekesség, hogy kiemelték a tanárok fizikai állapotának fontosságát is a kiválasztáskor, mivel a kisgyermekkorban a mozgás kiemelkedő fontosságú, és az egyik fő nyelvtanítási módszer a TPR (a cselekedtető módszer), így a tanítás hatékonysága érdekében a tanároknak is fitteknak kell lenniük. A tanárok kiválasztásának másik szempontja az érzelmi intelligencia volt. A tanároknak ugyanis érző lelkű, empátiás embereknek kell lenniük, akik képesek azonosulni a diákjaikkal és érzelmileg támogatni őket, legyen szó örömről vagy bánatról. Mihaljević Djigunović előadásában különös figyelmet szentelt az általuk kidolgozott kutatási módszertannak, amelyet nemzetközileg egyedülállónak és innovatívnak ismertek el (Johnstone, 2009).

A nap plenáris előadását Nikolov Marianne, a Pécsi Tudományegyetem nyelvészprofesszora tartotta. Előadásának címe: Lassú, mint a csiga: Az óvodás korúak idegennyelv-tanulása, valamint a tanárok és szülők hozzáállása és véleménye. Nikolov az idegen nyelv és második nyelv tanításával és tanulással kapcsolatos kutatások eredményét fejtette ki, melynek alapjául Nikolov és Mihaljević Djigunović közös publikációja szolgált (Nikolov & Mihaljević Djigunović, 2023). Az aktuális módszerek értékelését 74 empirikus tanulmány alapján végezték, amelyhez a rendelkezésre álló anyagot még 2001-ben kezdték gyűjteni. Nikolov rámutatott, hogy a szülői támogatásnak jelentős hatása van az óvodai idegen nyelv sikeres bevezetésének, azonban a tanárok motivációja és felkészültsége, valamint a gyerekek képességeihez nem alkalmazkodó elvárások kihívást jelentenek. A gyermekek által tanult nyelvek a következők voltak: kínai, angol, francia, német, olasz, portugál, orosz és spanyol. A hatékony idegen nyelvi programokhoz különleges feltételek szükségesek, beleértve az életkornak megfelelő tanterveket és anyagokat, hozzáértő tanárokat, megfelelően felszerelt tantermeket és az érintettek együttműködését. Az előadásból megtudhattuk, hogy az eddigi kutatá-

sok elsősorban a szókincs elsajátítására összpontosítanak, miközben a gyerekek és tanárok nézőpontjait gyakran figyelmen kívül hagyják, és az óvodapedagógiai programok céljai is homályosak maradnak. Az óvodai idegen nyelvi programok hatékonyságának, illetve hiányosságainak orvoslásához és a gyermekek általános fejlődésének teljes körű megértéséhez hosszú távú vizsgálatokra van szükség.

A konferencián üdvözölhettük a nemzetközi nyelvész körökben is jól ismert David Singleton nyelvészprofesszort a Dublin-i Egyetemről. A professzor munkássága az elméleti nyelvészet és a gyakorlati területek közötti átmenetére összpontosult az elmúlt időszakban. Fő kutatási területe a második nyelv elsajátítása, kiemelten vizsgálva a következő területeket: a) a második nyelv általános feldolgozása és hatásai, b) a második nyelvi mentális lexikon, c) a többnyelvűség, és d) az életkori tényezők a második nyelv elsajátításában. Nevét az is öregbítette, hogy szembement a „kritikus kor” hipotézissel, amely szerint a második nyelv tanulása során korábbi életkorban történő kezdés hosszú távon jobb eredményekhez vezethet (Singleton & Lengyel, 1995). Singleton hangsúlyozza, hogy számos kivétel létezik ebben a kérdésben. Példaként említi, hogy öt százalékban a felnőttek is képesek eredményesen elsajátítani egy második nyelvet, még akkor is, ha már jóval túl vannak a kritikus időszakon.

Singleton konferencia előadása az írországi korai nyelvtanulás helyzetéről szólt. Megtudhattuk, hogy Írországbán a legtöbb általános iskola angol nyelvű, ahol az ír nyelvet kötelező tantárgyként tanítják annak ellenére, hogy a diákok többsége ír származású. A fennálló helyzetet tovább bonyolítja, hogy a közelmúltban nagy számban vándoroltak be az írtól és angoltól eltérő családok Írországba. Az előadásból kiderült, hogy az év elején az oktatási miniszter bejelentette, hogy 2025-től több európai nyelvet is beépítenek Írország tantervébe. Ez azt jelenti, hogy az alapfokú oktatás utolsó részében minden diák heti egy órában idegen nyelvet (FL) tanul. Ez a változás azonban kompromisszumokkal jár - az ír nyelvtanítás ideje heti 3,5-ről 3 órára csökken.

Rendkívül érdekes előadást hallhattunk Tóth-Nagy Adrientől (Szegedi Tudományegyetem), aki arról beszélt, hogy az idegen nyelv tanulását és elsajátítását eddig általában hagyományos módszerekkel vizsgálták, többek között tesztekkel és rövid vagy hosszú távú megfigyelésekkel. Korábban csak feltételezték, de nem látták, hogy az idegen nyelv elsajátítása milyen változásokat hoz létre az agyban. Tóth-Nagy kiemelte azokat az eltéréseket, melyek a korai nyelvtanulók agyi fehér és szürkeállományában következnek be idegen nyelvek tanulásának hatására, összehasonlítva az egynyelvű gyerekek agyának szerkezetével. A vizsgálatokat MRI bizonyítja. Előadása a második nyelv korai elsajátításának neurolingvisztikai vonatkozásaira fókuszált, célja pedig az volt, hogy áttekintést nyújtson a gyermekkori nyelvi fejlődéssel kapcsolatos korábbi tanulmányok és szakirodalom fiziológiai szempontjairól. Remélhetőleg ez a kutatás hatással lesz és meggyőzi az idegen nyelvek korai bevezetésének ellenzőit, hogy az idegen nyelvvel, vagy nyelvekkel történő korai ismerkedés nemcsak, hogy nem káros, hanem jelentős előnyökkel jár a későbbi nyelvtanulás és az élet más területein való teljesítmény szempontjából.

Anita Sila és Andreja Klančar a szlovéniai Primorska Egyetemről érkeztek. Sok érdeklődő figyelmét keltették fel az óvodás korú gyerekek tevékeny részvételével történő idegen nyelvű digitális mesemondásáról szóló előadásukkal. A digitális mesemondás és eszközök óvodai integrációja lehetővé teszi a kisgyermekek számára, hogy

interaktív módon fejlesszék nyelvi, kreatív és technológiai készségeiket. Az előadók hangsúlyozták a digitális oktatási eszközök alkalmazásának fontosságát az óvodai és iskolai tanárok számára, különösen a többnyelvű csoportokban. A digitális történetek célja az óvodás korú nyelvtanulók készségeinek fejlesztése a technológia etikai irányelvekkel való összhangban. A gyerekek kis rajzait és idegen nyelvű, a gyerekek által előadott történeteket dolgoztak fel digitálisan. A gyerekek rendkívül motiváltak voltak, örültek, amikor meglátták rajzaikat a mozgó képeken, vagy hallották hangjukat, vagy kis barátaikét és kifejezték azon kívánságukat, hogy a jövőben is szeretnének hasonló tartalmakat készíteni. Sila és Klančar megállapították, hogy a részvételen alapuló pedagógia segítségével létrehozott digitális tartalmak gazdagítják a gyerekek többnyelvűségi készségét és fejlesztik általános tanulási élményüket.

Több előadás is szólt az idegen nyelvet, vagy második nyelvet tanuló gyermekek motivációjáról.

Višnja Pavičić Takač és Vesna Bagarić Medve, a horvátországi Eszéki Egyetemről, nem csak érdekes, de egy korántsem elhanyagolandó témát boncolgatott, mégpedig a korai nyelvtanulók angol nyelvi formai értékelést. A hagyományos osztálytermi tesztelés gyakran nagy szorongást vált ki a gyerekekből, ami befolyásolhatja a nyelvtanulásukat és az önképüket „A fiatal tanulók köztudottan gyengén teljesítenek a teszteken... Minél fiatalabb az értékelt vagy tesztelt gyermek, annál több hibát követ el... és annál nagyobb a kockázata annak, hogy téves címkéket ragasztanak rájuk” (Katz, 1997, p. 2). „A hagyományos osztálytermi tesztelési eljárások nagyfokú szorongást okozhatnak a gyerekeknek, ami befolyásolja nyelvtanulásukat és önképüket is” (Smith, 1996, pp. 2-3).

Pavičić Takač és Bagarić Medve előadása az alsó tagozatos korosztályt helyezte a vizsgálat tárgyává. Összesen 46 angol és/vagy némettanár válaszolt a Rea-Dickins és Rixon (1999) kérdőív frissített változatára, amely a fejlesztő értékelés technikáit vizsgálta. A kvantitatív adatok alapján a tanárok gyakran alkalmazzák a fejlesztő értékelés különböző technikáit, azonban a nyílt végű kérdések kvalitatív elemzése számos problémát és korlátot tárt fel a gyermekkorú nyelvtanulók értékelésével kapcsolatban. Az előadás arra kereste a választ, hogy hogyan lehet sikeresen kombinálni a formatív és szummatív értékelést a fiatal nyelvtanulók esetében, ami segíthet értékelési kézikönyvek elkészítésében a tanárok számára.

Lényeges megállapítás, hogy a sikeres nyelvtanulás nemcsak a diákoktól függ, hanem a tanár motiváltságától is. Ez vonatkozik mind a legfiatalabb, mind az idősebb nyelvtanulóakra. Kisgyermekkorban különösen nagy szerepe van a motivált tanárnak a tanulói sikerességben. Hiszen hogyan is tudna hatékonyan tanítani egy olyan tanár, aki maga sem motivált? Ezzel a kérdéssel több előadás is foglalkozott. Többek között Andrea-Beata Jelić (Zágrábi Tudományegyetem) kutatásának eredményei megerősítették egy kvantitatív vizsgálat eredményeit, részletesen feltárva az angoltanárok motivációját befolyásoló tényezőket. Ezek a tényezők a tanári motiváció fő forrásaként belső tényezőkre mutatnak, míg a tanárok demotivációját külső tényezők okozhatják, úgymint: az iskola épülete, az osztályterem ridegsége, a tantervek zsúfoltsága, a tanulók érdektelensége, vagy akár a sokszor az elavult értékelési gyakorlatok.

Az eredmények azonban a vizsgálat jelenlegi szintjén még nem kielégítőek, további elemzésekre van szükség annak érdekében, hogy teljesszórően megértsük a tanári motiváció forrásait.

Bakti Mária és Orosz-Martins Andrea, a Szegedi Tudományegyetemről érkeztek. Előadásuk a kisiskoláskori környezetismeret CLIL tanításának hibáit és hiányosságait járta körül, különös figyelemmel a kognitív diskurzus funkciókra. A jelenlegi magyarországi alsó tagozatos CLIL tanítás helyzetét Herwin (2022), valamint Bakti és Szabó (2016) kutatásaira alapozva mutatták be.

Az előadásból kiderült, hogy a CLIL oktatás számos buktatóval küzd, ezek közül a legfontosabbak: nem áll rendelkezésre elegendő idő a CLIL órákra, hiányoznak a megfelelő CLIL tananyagok, és sok tanár mind nyelvileg, mind módszertanilag felkészületlen a CLIL oktatásra (Sherwin, 2022). Ezért nem csoda, ha a tanulók tudása hiányos marad. A tananyagok gyakran nem felelnek meg a követelményrendszer elvárásainak, nem kor-specifikusak, gyenge minőségűek, és általában csak a szókinccsre fókuszálnak. Tetőzi a problémát, hogy sok esetben angol anyanyelvű tanulóknak készült könyveket használnak az órákon és azokat fordítják magyarrá, ami semmiképp sem tekinthető hatékony nyelvtanításnak.

Összefoglaló

Megállapíthatjuk, hogy a konferencia olyan témát járt körül, amely egyre inkább foglalkoztatja Európa nyelvtanárait, nyelvészeit és módszertani szakembereit. Minél fiatalabb egy nyelvtanuló, annál magabiztosabbá válik az idegen nyelvek használatában. Gondoljunk csak arra, hány hatalmas szókinccsel bíró, alapos nyelvtani tudással rendelkező felnőtt nem tud idegen nyelveken kommunikálni hiányzó önbizalma miatt. Ahogy Jelena Mihaljević Djigunović is említette a konferencia elején, érdemes a nyelvtanulást még a serdülőkor előtt elkezdni, mivel a gyerekek pszichésen előnyösebb helyzetben vannak az idősebb nyelvtanulókhöz képest. A kicsik nyitottabbak, könnyedén elsajátítják a fonetikai rendszereket és a struktúrákat, bátrabbak, és nem félnek a hibáktól. Bár idősebb korban sok mindent be lehet hozni, például eredményesen lehet fejleszteni a szókinccset, meg lehet tanulni a nyelvtani szabályokat, de a kisgyermek fogékonyságát és motivációját semmi sem pótolhatja.

A konferencián elhangzott előadások bizonyították, hogy az európai egyetemeken és a közoktatásban is jelentős kutatások folynak a kisiskolások nyelvtanulásával kapcsolatban. Sajnos nem minden előadásról esett szó ebben a cikkben, noha számos érdekes témát tárgyaltak, például a szintaktikai vagy percepciós aspektusokat, valamint a kiejtés szempontjait a kisgyermekkor nyelvtanulásban.

Megállapíthatjuk azonban, hogy minden előadó értékes, érdekes és igen hasznos kutatási eredményről számolt be. Sokat tanultunk egymástól. Fontos lenne, hogy a jövőben ne csak néhány elszánt nyelvész és nyelvtanár küzdjön az elszigetelt korai nyelvtanítás mellett, annak támogatásáért, és hogy az iskolák ne csak a szülői nyomásnak engedve indítsanak angol nyelvi csoportokat, hanem a kormányok felülről kezdeményezzék, és támogassák a kisgyermekkor idegennyelv-oktatást, hiszen Európában élünk és egymás megértése nem csak opció számunkra, de kötelesség is.

Nagyon fontos, hogy óriási figyelmet fordítsunk a jövő generáció oktatására, beleértve az idegen nyelvek tanulását, hiszen az ő kezükben van a jövő.

IRODALOM

- Bakti, M. (2003). A kétnyelvű szaktárgyi kommunikációs kompetenciák fejlesztése a két tanítási nyelvű oktatásban. In Juhász, V. & Kegyesné Szekeres, E. (Eds.), *Többszínűség és kutatás* (pp. 57–65). Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Johnstone, R. (2009). An early start: What are the key conditions for generalized success? In J. Enever, J. Moon, & U. Raman (Eds.), *Young learner English language policy and implementation: International perspectives* (pp. 31–41). Garnet Publishing Ltd.
- Katz, L. (1997). A Developmental Approach to Assessment of Young Children. (p. 2). *ERICDigest*. ED407172. Champaign, IL: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education.
- Kovács, J. (2009). A gyermek és az idegen nyelv. (p.144). Eötvös József Könyvkiadó.
- Krashen, S. D. (1981). *Second language acquisition and second language learning* (1st ed) (p.1). Pergamon Press.
- Nemes, M. (2016). A többszínű családok nyelvhasználat lehetőségei. In Vargáné Nagy, A. (Ed.), *Családi nevelés* (pp. 128–129). Didaktika Kft.
- Nikolov, M., & Mihaljević Djigunović, J. (2023). Studies on pre-primary learners of foreign languages, their teachers, and parents: A critical overview of publications between 2000 and 2022. *Language Teaching*, 56(4), 451–477. <https://doi.org/10.1017/S0261444823000095>
- Rea-Dickins, P., & Rixon, S. (1999). Assessment of young learners' English: Reasons and means. In S. Rixon (Ed.), *Young Learners of English: Some Research Perspectives* (pp. 89–101). Longman.
- Sherwin, H. (2022). CLIL in Hungarian bilingual schools: Problems and solutions. In *A múltból táplálkozó jövő – hagyomány és fejlődés* (pp. 504–514). XXV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia Tanulmánykötete. Széchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Kar.
- Singleton, D., & Lengyel, Zs., (Eds.). (1995). *The age factor in second language acquisition: A critical look at the critical period hypothesis*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Smith, K. (1996). *Assessing and testing young learners: Can we? Should we?* (pp.2–3) In D. Allen (Ed.), *Entry points: Papers from a symposium of the research, testing, and young learners special interest groups*. Kent, England: IATEFL.
- Vekerdy, T., (1996) Németül? Nők Lapja 1996/10. Forrás: Nők Lapja archívum: Hozzáférés: <https://www.noklapja.hu/retro/2022/03/19/a-nyelvtanulas-gyerekkorban-karos-is-lehet/> (2024. 02. 23.)
- Vekerdy, T., (2016) Típek a hatékony nyelvtanuláshoz. Flow Nyelvstúdió. Hozzáférés: <https://www.youtube.com/watch?v=YsjQEmuMHUg> (Elérhető: 2024. 02. 23.)

Orosz-Martins Andrea